

ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNMACILAR ÖRNEĞİ

Salih AYDEMİR* - Mehmet Cem ŞAHİN**

Öz

Sosyolojik anlamda göç, sadece basit bir mekânsal yer değiştirmeyi ifade etmez. Göç olgusu fiziki ve sosyal çevre değişikliğinin yanı sıra, aynı zamanda göçmenlerin ve yerli nüfusun karşılıklı olarak sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerini dönüştüren ve onları yepyeni bir ilişkiler yumağına dahil eden bir süreci ihtiva etmektedir. 2011 yılından itibaren Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekte zorunlu ve kitlesel göç de; hem göç eden Suriyelileri, hem de göçü kabul eden Türk vatandaşlarını olağanüstü güç koşullar ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu kitlesel ve ani göçün ilk beş yılında, Suriyeli göçmenler *misafir* olarak görölmüş ve bir yardım seferberliğine girişilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise göçün ekonomik ve sosyal etkileri, daha rasyonel bir biçimde ele alınmaya başlamıştır.

Bu çalışma, Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan kitlesel ve zorunlu göçü; sorunlar, çözümler, uyum ve toplumsal bütünleşme açısından ele alan nitel bir çalışmadır. Araştırmada, Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan göç olayının nedenleri ile ilk göç dalgasının başladığı 2011 yılından itibaren Suriyeli göçmenlerle ilgili yayınlanan rapor ve yapılan çalışma sonuçları başta olmak üzere ilgili literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca Suriyeli göçmenler ve bu göçmenlere hizmet sunan katılımcılarla yapılan gözlem ve derinlemesi-

* Yrd. Doç. Dr.,Harran Ü. İlahiyat Fak., Din Sosyolojisi A.B.D., şanlıurfa.
saydemirs@gmail.com

** Doç. Dr.,Ankara Ü. İlahiyat Fak., Din Sosyolojisi A.B.D., Ankara.
m.cem.sahin@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0001-9788-353X

**122 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNMACILAR ÖRNEĞİ**

ne mülakat teknikleri ile veri toplanmıştır. Böylece, Suriyeli sığınmacılar ile Türk vatandaşlarının, birbirlerinden karşılıklı beklentileri ve şikâyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumsal Bütünleşme, Uyum, Sığınmacılık, Suriyeli Sığınmacılar, Geçici Koruma

**A Sociological Approach to the Phenomenon of Forced-Mass Migration:
The Case of Syrian Asylum Seekers in Turkey**

Abstract

Migration is a process that brings about numerous problems regardless if it is forced and mass or voluntarily and individual. It is not simply a move from one place to another, but it starts in the mind of immigrant and continues with the move to a new place. It alters the social and cultural sets and relocates the immigrant into a peculiar web of connection. It is a process that requires adaptation, change and transformation about the issues from health to education, from housing to employment and from economy to organization

In recent years, the forced and mass migration from Syria to Turkey has compelled both the immigrant Syrians and the hosting Turks to face the unprecedented conditions of migration. However, this largest migration of the recent past has been handled with minimum problems in contrast to its vast size. The factors that have realized such outcomes are the common values in historical, cultural and social matters, close kinship and ethnic relations between two nations and most importantly the support provided by the Turkish government and the contribution made by indigenous NGOs. During the first five years of this mass and sudden immigration, almost all sides in Turkey from the government officials to the local authorities as well as the bureaucracy and all non-governmental organizations have been undertook a donation campaign. It has been constituted a basic dynamics for the discourse of the fraternity between ansar/the helper and mukhajir/the immigrant that help and solidarity. So to speak, Turkey proved that the fraternity of the helper and the immigrant could be re-constructed in modern times. As to the later years, this immigration has started to shape more rationally in accordance with economical and social facts.

This study deals with the forced-mass migration from Syria to Turkey from the points of problems, solutions, adaptation and integration.

KeyWords: Immigration, Social Integration, Adaptation, Asylum Seekers, Syrian Asylum Seekers, Temporary Protection.

Summary

Migration is one of the oldest social phenomena in human history. General judgment when dealing with migration is; "The inhabited life is the necessary state of human nature, but the immigration is the accidental". Yet primitive man, who has to meet his basic needs like nutrition and shelter, has been searching for the beginning of his life adventure, and this quest can be called as the natural ending forced migration beginning with human existence.

Migration is a process that brings about numerous problems regardless if it is forced and mass or voluntarily and individual. It is not simply a move from one place to another, but it starts in the mind of immigrant and continues with the move to a new place. It alters the social and cultural sets and relocates the immigrant into a peculiar web of connection. It is a process that requires adaptation, change and transformation about the issues from health to education, from housing to employment and from economy to organization

The problems that occur with migration also vary according to the types of immigration. In voluntary immigration, problems are reflected because the immigrants or immigrants are experiencing the problems and making preparations. In forced migration, people are often faced with legal and social status issues, such as asylum and refugee, as governments are forced to abandon their environment due to economic, social or political sanctions. Asylum and refugee are not only an immigration issue but also an important human rights issue. Undoubtedly, as the size of immigration grows, it grows up in problems.

The growth of migratory problems is not only related to the size of the immigrant mass, but also to the length of time the migratory life takes place. The immigration of a very large population in a short period of time and the level of absoluion of the problem or problem that will be caused by time-spread migration will be different.

In recent years, the forced and mass migration from Syria to Turkey has compelled both the immigrant Syrians and the hosting Turks to face the unprecedented conditions of migration. However, this largest migration of the recent past has been handled with minimum problems in contrast to its vast size. The factors that have realized such outcomes are the common values in historical, cultural and social matters, close kinship and ethnic relations between two nations and most importantly the support provided by the Turkish government and the contribution made by indigenous NGOs. During the first five years of this mass and sudden immigration, almost all sides in

**124 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNCİLERİN ÖRNEĞİ**

Turkey from the government officials to the local authorities as well as the bureaucracy and all non-governmental organizations have been undertaken a donation campaign. It has been constituted a basic dynamics for the discourse of the fraternity between *ansar*/the helper and *mukhajir*/the immigrant that help and solidarity. So to speak, Turkey proved that the fraternity of the helper and the immigrant could be re-constructed in modern times. As to the later years, this immigration has started to shape more rationally in accordance with economical and social facts.

The first few years that we can describe as the first stage of mass migration from Syria to Turkey in a very short time, all the problems were tolerated because of shared values and mutual aid relationships. However, even more than three million immigrants, based on basic needs such as shelter, nutrition, health and education, have no more sustainability based on certain values such as one-sided assistance and solidarity. After the first phase based on relief, solidarity, protection and assistance, immigrants become visible in areas such as employment and employment, and the form of solidarity has evolved into a relationship involving rivalry and conflict.

Immigration at this stage leaves emotional and relational positions around values related to rational and mutual interests or conflicts of interest. As a matter of fact, while the mutual interest relation between the business owners employing the Syrians as cheaper labor force and the Syrian migrant employed; there is a conflict of interest with the local employee who has lost or lost business. It is possible to reduce the problems caused by immigration or to adapt to the situation.

Syrian society and Turkish society have been under the same state (Ottoman) rule for almost 400 years, two communities with common histories, beliefs and cultures, and common areas such as kinship and ethnic belonging in the border provinces. These common values played an important role in the short-term solution, integration and harmony of the problems brought about by migration. However, massive immigration brings problems such as great interest and competition conflicts, and these problems are not sustainable relations with sacrifices based on certain values in the long run. For this reason, it is necessary for the relations carried out around the values and emotions in the initial phase to gradually take place on a rational basis, which is based on legal, institutional and principled rational basis.

Syrian refugees in Turkey stage reached in the legal basis of the regulation based on rational relationship network and steps to be implemented. The

Turkish government has come to the brink to pass a series of regimens towards biometric card registration, citizenship rights, social security business and employment taxed businesses in the areas of employment and employment.

Overcoming the problems of language differences of Syrians who took refuge in Turkey, in the first semester residency, neighborhood, religious roots, kinship has helped to overcome those problems. However, the fact that a large part of those who have gone beyond this language learning, that is, the integration of the generations into the educational institutions, has transcended the language problem, contributes to the solution of language-related problems.

It seems that a large part of the education of Syrians in Turkey which performs not only learned the language only, are important steps in terms of fold to ensure socio-cultural adaptation. In overcoming problems based on imigration of Syrians and achieving social consensus, it is thought to be the most important contributions are learning of language and integration in education.

GİRİŞ

Göç olgusu, insanlığın sıklıkla karşı karşıya kaldığı kadim bir toplumsal gerçekliktir. Günümüzde ise göçler, bireyin ya da bir topluluğun basit bir yer değiştirmesi olarak tarif edilmez. Göç; algıdaki değişim ile başlayan, mekânda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünü olarak değerlendirilir (Çakır 2011: 131). Göçün bu anlamdaki “aktörü”, değişime bağlı olarak davranan, süreçleri başından sonuna dek yaşayan, sonuçlarını tüm olumsuzluğu ile birlikte yıllarca deneyimleyen “insan”dır (Güvenç 1972:78). Göç, çeşitli etkenlerin insan zihninde meydana getirdiği istemli/kasıtlı ya da istemsiz güdülenmelerin, mekânda yer değiştirme amacıyla eyleme dönüşümü ile başlar. Mekânda yer değiştirme, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme aşamalarıyla devam eder. Göç edilen yerde uyum gerçekleşemediği takdirde, göç başarıyla tamamlanmış bir süreç olmaktan çıkar. Çünkü gittiği yere uyum sağlayamamış bireyler, aileler ya da gruplar, potansiyel birer göçmen olarak değerlendirilir ve bu kesimlerin ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eğiliminde olacakları yüksek bir ihtimal olarak görülür (Çakır 2011: 131).

Göç üzerinde çalışan sosyal bilimciler; göç edilen yerin coğrafi koşullarından, göç nedenlerine; göç eden kitlenin nicel ve nitel özelliklerinden, göç

edilen sosyal çevre koşullarına kadar uzanan birçok değişkeni dikkate alarak göç olgusu üzerine birikmiş önemli bir literatür oluşturmuşlardır. Bu bağlamda, göç edilen bölge ve sınırları dikkate alarak, göç türlerini genel olarak iç ve dış göç olarak tasnif etmek, işin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Öte yandan göçün ortak nedenleri ve ortak sonuçlarını dikkate alarak doğal (coğrafi) çevrenin yarattığı itici faktörlerin etkisiyle oluşan göçler, “İlkel” (primitive), “Zoraki” (forced), “Yönlendirilen” (impelled), “Serbest” (free) ve “Kitlesele” (mass) göçler şeklinde çeşitli başlıklar altında incelebilmektedir (Petersen, 1958). Ancak göç üzerine çalışan hemen her sosyal bilimcinin itiraf etmek zorunda olduğu önemli bir husus, her göç hareketinin ortak benzer nedenleri, şekli ve sonuçları olduğu kadar, her göç hareketinin aynı zamanda biricik ve kendine özgü olduğu gerçeğidir. Toplumsal yapıda meydana gelen bu gelişmeler ve değişmeler bağlamında, her toplumun şüphesiz ki kendi göç pratiğine yönelik yeni bir bilimsel yaklaşım geliştirmesi ya da bugüne kadar ortaya konulmuş bilimsel paradigma ve kuramsal yaklaşımları uyarlaması gerekmektedir.

Göç etme nedenleri olarak çok sayıda itici ve çekici faktör sıralanabilir. İtici faktörler arasında; çevresel, demografik, ekonomik sebepler ve siyasal baskılar gösterilebilir. İnsanları, yaşadığı yeri terke zorlayan etkenlerden siyasal baskıların türleri olarak; savaşlar, ihtilaller, sıkıyönetim ve totaliter-otoriter yönetim biçimlerinin halk üzerindeki uygulamaları gösterilebilir. Bu noktada bu çalışmanın konusunu teşkil eden Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların göç nedenini en iyi açıklayan faktörün, siyasal sebepler olduğu ifade edilebilir.

Her ne sebeple göç etmiş olursa olsun göç eden insanlar, gittikleri yerlere yalnızca kendilerini değil, şüphesiz ki aynı zamanda geldikleri kültürün değerlerini de taşımaktadırlar (Kirman 2016; 119). İki mekân arasında, pek çok boyutu olan bir yer değiştirme olayını gerçekleştiren göçmenler, bir yandan kendi içine doğdukları ve içselleştirdikleri kültürel yapı ve değerleri muhafaza etmeye çalışırken, öte yandan da gittikleri yerin sosyo-kültürel şartlarına adapte olmaya çalışmaktadırlar. Bu süreç, yaşanan göçün niteliksel ve niceliksel parametrelerine bağlı olarak çok çeşitli uyum problemlerini de beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan göç, bireyin ya da topluluğun yapmış olduğu sadece bir mekân değişikliği olarak değerlendirilmemelidir. Göç ile birlikte göç edenler ve göç alanlar arasında, kültürel benzerlik ve farklılıktan kaynaklanan etkilenme, uzlaşma, kaynaşma, dışla(n)ma, rekabet ve çatışma gibi bir dizi zorunlu etkileşim süreçleri ve ilişki ağları gelişmektedir (Fichter 1994:110-116). Yaşanan bu süreçler, şüphesiz ki anlık oluş bitişler değil; geniş zamana

yayılan, aşamalı olarak ilerleyen sosyal sorunlar setidir.

Göç ile birlikte ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar, göç türlerine göre de çeşitli değişiklikler göstermektedir. Örneğin istemli göç de, göçmen veya göçmenler, göç edilecek yerde karşılaşılabilecek muhtemel sorunları göze alarak göçü gerçekleştirdikleri için, sorunların yansıma düzeyi daha düşük olmaktadır. Zorunlu göçte ise ani ve beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalmanın getirdiği sosyo- ekonomik zorlukların yanı sıra; sığınmacılık, mültecilik gibi statülerin hukuki sorunları ile de karşılaşmaktadırlar. Böylece sığınmacılık ve mültecilik, günümüzde önemli bir insan hakları sorunu olarak öne çıkmaktadır (Aker vd 2002).

Son yıllarda Suriye'den Türkiye'ye çok kısa sürede milyonlarca insanın yapmış olduğu göç büyüklük ve zaman açısından tarihte eşine az rastlanılan göç dalgalarından birisidir. Bu göç birçok ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki vb. sorunları beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, ortaya çıkan sorunların tespitine ve çatışma yerine göçmenlerin entegrasyon ve adaptasyonuna katkıda bulunacak öneriler geliştirebilmektir.

Bu çalışmada metodolojik olarak ilk aşamada kaynak taraması yapılmıştır. Kaynak taraması da kendi içerisinde iki aşamalı yürütülmüş; *i.* göç üzerine yapılan teorik çalışmalar, *ii.* Suriyelilerin Türkiye'ye girişinden sonra yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Suriyeli göçmenlerle ilgili olarak; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), AFAD, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri, bazı sivil toplum kuruluşu verileri ve Suriyeli Göçmenler üzerine son yıllarda yapılmış olan bilimsel çalışmaların sonuçları da araştırma sürecine dahil edilmiştir. Oldukça güncel bir konu olmasına rağmen, konuyla ilgili az sayıda gerçekleştirilmiş olan panel, sempozyum ve çalıştaylarda sunulan bilgilere ulaşılmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, her göçün özgün ve biricik olduğu gerçeği ve günümüzde yaşanan göçlerin oldukça çok sebepli ve karmaşık ilişkiler ağı içerdiği gerçeği dikkate alınarak üç ayrı gruptan insanlarla görüşmeler yapılmıştır. Bunlar; 1)Göçmenlerin organizasyon ve hizmetleriyle ilgilenen muhtelif Türk görevliler; AFAD kamp koordinatörü, 2 tercüman, göç idaresi eski il müdür vekili, il milli eğitim müdürlüğü şube müdürü ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. 2)Sivil Türk vatandaşlarından Suriyelilerle sık muhatap olan; iki mahalle muhtarı, altı esnaf ile Suriyelilere yönelik yardım derneği görevlisi iki kişi ile sohbet ve genel değerlendirme şeklinde açık uçlu sorularla mülakatlar yapılmıştır. 3) Suriyelilerden bir öğretmen, bir gazeteci, bir doktor ve bir serbest ticaret yapan esnaf ile görüşülmüştür.

Nitel araştırmalar, durumları ve olayları katılımcıların bakış açılarından anlamaya çalıştığı ve araştırmalarda araştırmacılar çoğunlukla doğrudan araştırmanın içinde yer alıyor olması (Büyükoztürk vd., 2010:24) böyle bir çalışmada önemli bir avantaj sağladığı için, bu çalışmada, nitel araştırma tekniği kullanılmış, yarı yapılandırılmış, derinlemesine mülakat tekniği ve odak grup görüşmesi tekniklerinden yararlanılmıştır.

1. Göç ve Göçmenlik Statülerine Ait Temel Kavramlar Tanımlar ve Tanımlar

Bu çalışmada, ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin sosyolojik, ekonomik, hukuki, kültürel ve psikolojik durumlarını ifade etmek üzere kullanılan temel kavramlar, i) “Göçmen” (migrant), ii) “Sığınmacı” (asylum-seeker) ve iii) “Mülteci” (refugee) biçiminde ifade edilebilir. Bu kavramlar, gündelik kullanımda sıkça birbiri ile karıştırılmaktadırlar.

Göç edenlerin statülerini ifade eden bu kavramlar IOM (Uluslararası Göç Örgütü)nün yayınladığı sözlükte tanımlanmıştır. Kavramların ifade ettiği statüler arasında ciddi hukuki farklar bulunmakla birlikte “göçmen” kavramı hem tanımlanmış özel bir statüye işaret etmekte, hem de başta Birleşmiş Milletler kaynakları ve yazışmaları olmak üzere birçok alanda her göç hareketi için kullanılmaktadır. Göç sözlüğünde göçmen (migrant); “kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır” (IOM, 2009:22) şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşılık Sığınmacılar (asylum seekers) ise: “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler” (IOM, 2009:49) olarak tanımlanmaktadır. Göçün bir başka çeşidi veya statüsü olan Mülteci (refugee) ise, “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır

(IOM, 2009:43). Bir bakıma mülteciliğin bir alt statüsü gibi olan bir başka statü de Uluslararası Koruma (International Protection) dır ki bu da; “1951 Mülteci Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin (ICRC) inisiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) Sözleşmeleri ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara, devletlerin saygı göstermesini sağlamak için antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki koruma (IOM, 2009) yı ifade etmektedir.

Uluslararası koruma, bir göç hareketi olarak değerlendirilmekle birlikte, taşıdığı özel nedenlerden dolayı diğer göç türlerinden ayrı ele alınan bir yer değiştirmedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. maddesinde, “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahip” olduğu ifade edilmiştir.¹

Göç ile ilgili literatürde yer alan kavramlar şüphesiz ki bunlardan ibaret değildir. Ancak Suriye'den Türkiye'ye 2011 yılından itibaren, zorunlu ve kitlesel olarak göç eden topluluğun statüsünü ifade eden ve IOM sözlüğünde geçen tanımlarını aktardığımız bu kavramlara ilave edilebilecek, düzensiz göçmen (irregular migrant), düzensiz göç (irregular migration), kitlesel/toplu göç (mass/collective migration) (bkz. IOM, 2009) gibi terimlerde burada yeri gelmişken ifade edilebilir. Suriyeli göçmenlerin statülerini izah ederken zaman zaman bu kavramlara da müracaat edilebilir.

2. Göç Hukuku Açısından Türkiye'deki Suriyelilerin Durumu

Göç ile ilgili en önemli uluslararası hukuki belge, Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme”dir. Bu sözleşmeye göre, 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda: i) ırkı, ii) dini, iii) tabiiyeti, iv) belli bir toplumsal gruba mensubiyeti ve v) siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayabilecek durumda olmalarından dolayı haklı sebeplerle korktukları için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunanlar ve bu ülkenin korumasından yararlanamayanlar ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyenler, ya da tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu, önceden yaşadığı ülkenin dışında bulunan ve oraya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Bir yabancıya mülteci statüsünün tanınması için yukarıda sayılan bu beş unsura ilişkin bir tehlike halinin bulunması gerekir (Kaya&Eren,

¹ http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (erişim 01.08.2017)

2014:18). Öte yandan Türkiye, 1967 yılında imzalanan Ek Protokol ile zaman sınırlamasını kaldırmış, ancak coğrafi sınırlama ile ilgili herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Türkiye’de mültecilik statüsü sadece Avrupa kökenlilere verildiği için, Avrupa dışından gelenlerin alabileceği en yüksek statü “sığınmacı” statüsüdür. Bu nedenle ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeliler, hukuki anlamda ancak “sığınmacı” statüsüne erişebilmekte ya da “kaçak göçmen” olabilmektedirler.

Türkiye’ye, dış ülkelerden gelen yabancıların hukuki durumu ile ilgili bir başka önemli düzenleme de 1994 yönetmeliğidir. Bu yönetmeliğe göre, sığınmacılara, güvenli üçüncü ülke bulununcaya kadar, Türkiye’de kalmaları için geçici ikamet izni verilmektedir. (Kaya & Eren 2014:28).

Suriyelilerin Türkiye’ye girişinden sonra yapılan en önemli yasal düzenleme ise 22 Ekim 2014 tarihinde göç yönetmeliğidir. Buna göre Suriye’deki olaylar nedeniyle 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmenler, “geçici koruma” altına alınmış ve 1994 Yönetmeliği’nde sığınmacı olarak ifade edilen Avrupa dışından gelen mültecilik kriterlerini taşıyan kişilere ilişkin olarak “şartlı mülteci” kavramı kullanılmaya başlanmıştır(Kaya & Eren 2014:28; Kula 2015:46).

Ülkelerindeki iç savaş nedeniyle Türkiye’ye gelmiş olan Suriyeliler, yasal açıdan “mülteci” olamamalarına ve resmi söylemde “misafir” olarak tanımlanmalarına rağmen; “sığınmacı”, “mülteci” ve “göçmen” kavramlar kullanılmaktadır. Zira UNHCR gibi uluslararası birincil derece ilgili kurumlar dahi yasal durumuna bakmaksızın “mülteci” kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Göçmen tanımında her ne kadar “...dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumlar...” şeklinde bir ifade bulunsa da, kapsamı geniş olduğu için bu çalışmada Türkiye’de bulunan Suriyeliler için “göçmen” kavramı da kullanılmıştır.

3. Arap Baharının Gelişmesi ve Suriye İç Savaşı

18 Aralık 2010 tarihinde, Tunus’ta, üniversite mezunu bir işportacı olan Muhammed Bouazizi’nin, kendisini ateşe vermesiyle başlayan ve kısa bir sürede sosyal medya üzerinden örgütlenen bir protesto hareketi olarak hızla Libya’ya oradan da Mısır’a sızramış ve yaklaşık bir iki ay gibi çok kısa bir zamanda, iktidarları deviren bir toplumsal harekete dönüşen süreç, uluslararası kamuoyunda, “Arap Baharı”, “Arap Uyanışı”, “Arap İsyanı” olarak adlandırılmıştır. Bu sosyal hareket, birkaç ay sonra, 2011 yılı mart ayında, Suriye’de

de etkilerini göstermiş, ancak Suriye’de diğer ülkeler gibi kısa sürede sonuçlanmamıştır. Çatışmalar sürekli hale gelmiş ve iktidara karşı başlayan hareket daha sonra farklı muhalif gruplar arasında devam eden çatışmalarla cephesi genişleyen bir iç savaşa dönüşmüştür.²

Tunus’ta başlayan ve kısa sürede pek çok ülkeyi etkisi altına alan Arap Baharı, her ne kadar benzer taleplerle ortaya çıkmış ve birçok açıdan birbirine benzeyen sosyal, kitlesel hareketlermiş gibi görülse de, ortaya çıktığı ülkenin, tarihsel, politik süreçleri, dini, etnik yapıları gibi sosyolojik değişkenlerinin farklı olmasından kaynaklanan birtakım sebeplerle, her birini aynı zamanda özgün birer oluşum olarak ele almayı ve değerlendirmeyi gerektiren bir süreç yaşanmaktadır. Nitekim Arap Baharı ile iktidarı devirmeye yönelik olarak başlatılan eylemlerden çok kısa bir süre sonra, Tunus’ta, 23 yıl kadar iktidarda kalan Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, ülkesinde birçok demokratik açılım yaptığını açıklamasına rağmen, 14 Ocak 2011 tarihinde, yani ayaklanmanın başlamasından yaklaşık bir ay sonra, iktidarı kaybederek ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır (ORSAM 2015:11).

Mısır’da 25 Ocak 2011 tarihinde, halk, Tahrir meydanında toplanarak yönetimi protestoya başlamış ve Hüsnü Mübarek’in 1981 yılından beri süren otuz yıllık iktidarına, 11 Şubat 2011 tarihinde son verilmiştir (Telci 2011).

Libya’da Muammer Kaddafi 16 Şubat 2011 tarihinde başlayan ayaklanmalara çok sert açıklamalarla karşı çıksa da uluslararası koalisyonun 19 Mart 2011 tarihinde başlayan müdahalesiyle iktidarı kaybetmiş ve bir kaç ay sonra saklandığı bir drenaj borusunun içinde yakalanarak feci bir şekilde linç edilmekten kurtulamamıştır (SETA 2011)

Yemen’de de yapılan protesto gösterilerinin ardından, Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, 32 yıllık iktidarını bırakmıştır. Neticede Arap Baharı olarak anılan süreç doğrudan ya da dolaylı olarak tüm Ortadoğu’yu ve Türkiye’yi etkilemiştir. (ORSAM 2015:11;).

Sürecin en sancılı yaşandığı ülke şüphesiz ki Suriye olmuştur. Suriye’de isyan ateşini başlatan olay, aynen Tunus’ta olduğu gibi bir göstericinin kendini yakması ile olmuştur. 26 Ocak 2011 tarihinde, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı Haseke bölgesinde yaşanan bu olaydan iki gün sonra Kürt kökenli iki askerın öldürülmesini protesto etmek amacıyla Rakka şehrinde bir protesto gösterisi düzenlenmiştir. Etnik talepler içeren bu gösterileri takiben 4-5 Şubat 2011 tarihlerinde olaylar başkent Şam’a sıçramıştır (BİLGESAM 2011)

² <https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975> (erişim tarihi 06.06.2017)

**132 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR ÖRNEĞİ**

1 Mart 2011 tarihinde, Cuma namazını takiben, Suriye'nin Şam, Halep, Dara, Kamışlı, Humus, Banyas ve Deir Zor şehirlerinde yaklaşık 30 yıldır Suriye tarihinde görülmemiş büyüklükte protesto gösterileri ve ayaklanmalar yaşanmıştır. En kanlı olayların yaşandığı Dara şehrindeki gösteriler, 6 Mart tarihinde bir grup gencin, şehrin duvarlarına “halk rejimi devirmek istiyor” sloganını yazmalarıyla başlamıştır. Kalabalığa polisin sert müdahalesi sonucu dört gösterici hayatını kaybetmesi ve onlarca kişinin de yaralanmasıyla olaylar büyümüş ve gösterilerin üçüncü gününde ise Baas Partisi binası, adalet sarayı ve ülkenin en zengin kişisi Rami Maluf'a ait “Syria Tel” şirketinin bürosu yakılmıştır. Dara'daki olayların büyümesi üzerine ordu şehre girmiştir. Bu süreçte Hama, Humus, Halep, Banyas ve DeirZor'da da gösteriler devam etmiştir.³

Suriye'de protestolar giderek artarken Türk hükümeti Suriye yönetimini, protestocuların demokratikleşme taleplerine olumlu ve etkili cevap vermeye ikna etmek konusunda bir dizi diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Ancak Suriye yönetiminin oyalama taktiği ile hareket etmesi ve yönetimin müdahalelerinin çok sert olması sonucu, Türkiye ikna çabalarından vaz geçmiş; Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan mülteci akışı, 29 Nisan 2011 tarihinde 250-300 kadar Suriye vatandaşının Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunmasıyla başlamıştır.⁴ Çok kısa bir süre içinde, kalabalık bir topluluk, sınır kapılarına yığılmış ve aradan geçen 7 yıl içinde milyonlarca ifade edilen rakamlara ulaşmıştır.

Suriye'den Türkiye'ye zorunlu ve kitlesel göç ile gelenlerin, sosyal statülerinin evrilme sürecini ise ‘misafir kardeşlerimiz’, ‘muhacir kardeşlerimiz’, ‘sığınmacı’, ‘mülteci’, ‘yabancı’ vb. gibi, göç literatüründe göçmenlerin sosyal statüsünü niteleyen kavramların dönüşümü ile izlemek mümkün olmaktadır. Türk Hükümeti, yasal bir geçerliliği olmayan, mültecileri “misafir” olarak tanımlayan başlangıçtaki tutumunu, Ekim 2011 tarihinde, mültecilerin çok daha net bir yasal statüye kavuşmalarını sağlayan, “geçici koruma” rejimine dönüştürmüştür. Bu statü, 1994 Yönetmeliği'nde sunulanın çok ötesinde bir koruma rejimi ve hükümetin uluslararası hukuk çerçevesinde tanımlanan “geri-göndermeme” ilkesini ve Suriyelilere sağlık ve barınma imkânları gibi her türlü temel insani hizmeti sağlamayı, kendiliğinden kabul etmesi anlamına gelmektedir (Kirişçi 2014:21).

³ <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/1478?s=turkmen%7Cturkish> (erişim, 08.06.2017)

⁴ <http://www.orsam.org.tr/files/OA/61/11sunaoner.pdf> (erişim 08.6.2017)

Nisan 2011 tarihinde, 250-300 kişi ile başlayan göç dalgası, kısa sürede hızla yayılmış ve oluşturulan kampların dışındaki mülteci sayısı, kamplardakileri kat kat aşmıştır. Başlangıçta mülteci krizini tek başına yöneteceğini düşünen Türk Hükümeti, mülteci sayısındaki ani ve önemli artış sebebiyle 2012 yılında uluslararası yardım çağrısı yapmak durumunda kalmıştır.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2016 yılı itibarıyla 244 milyon insan başka bir deyişle, dünya nüfusunun yüzde 3,2'si, uluslararası göçmen konumundadır.⁵ Bu raporda en dikkati çeken husus, görece daha yoksul olan ülkelerin, zorla yerinden edilmiş olan insanlara ev sahipliği yapmakta olduğudur.⁶ Bunlardan bir kısmı istihdam ettiği mülteci sayısına göre şöyle sıralanmıştır: 2016 yılı ortası itibarıyla Türkiye, 2,8 milyon mülteci ile bütün ülkeler arasında en yüksek sayıda mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye'yi sırasıyla Pakistan (1,6 milyon), Lübnan (1 milyon), İran (978.000), Etiyopya (742.700), Ürdün (691.800), Kenya (523.500), Uganda (512.600), Almanya (478.600) ve Çad (386.100) izlemektedir.⁷

UNHCR, Mayıs 2017 tarihi itibarıyla, Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacı sayısının 2.969.669'a ulaştığını⁸, bunların % 8,60'ının konteynir kent veya çadır kentler gibi kamp alanlarında, % 91,40'ının ise kamp dışı alanlarda ikamet etmekte olduğunu açıklamıştır.

4. Türkiye'ye Sığınan Suriyelilerle ilgili Demografik Veriler

Türkiye'de sığınmacı olarak bulunan Suriyelilerin demografik verileri, UNHCR, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) periyodik olarak yayınladığı raporlardan temin edilmiştir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2016 yılı itibarıyla 244 milyon insan başka bir deyişle, dünya nüfusunun yüzde 3,2'si, uluslararası göçmen konumundadır.⁹ Bu raporda en dikkati çeken husus, görece daha yoksul olan ülke-

⁵ <http://www.unhcr.org/tr/>

⁶ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

⁷ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

⁸ Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara ilişkin olarak verilen sayısal bilgilerde görülen farklılığın temel kaynağı, bu verilerle ilgili olarak yayınlanan raporların, birkaç ay arayla yayınlanmış olması ve bu esnada ülkeye sığınmacı girişinin devam ediyor olması veya kayıt dışı sığınmacıların tahmini olarak gösterilmesidir.

⁹ <http://www.unhcr.org/tr/>

¹⁰ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

lerin, zorla yerinden edilmiş olan insanlara ev sahipliği yapmakta olduğudur.¹⁰ Bunlardan bir kısmı istihdam ettiği mülteci sayısına göre şöyle sıralanmıştır. 2016 yılı ortası itibarıyla Türkiye, 2,8 milyon mülteci ile bütün ülkeler arasında en yüksek sayıda mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye'yi sırasıyla Pakistan (1,6 milyon), Lübnan (1 milyon), İran (978.000), Etiyopya (742.700), Ürdün (691.800), Kenya (523.500), Uganda (512.600), Almanya (478.600) ve Çad (386.100) izlemektedir.¹¹

UNHCR, Mayıs 2017 tarihi itibarıyla, Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacı sayısının 2.969.669'a ulaştığını¹², Bunların % 8,60'nun konteynır kent veya çadır kentler gibi kamp alanlarında, % 91,40'nın ise kamp dışı alanlarda ikamet etmekte olduğunu açıklamıştır.

5. Suriyeli Sığınmacıların Karşı Karşıya Kaldığı Sorunlar, Verilen Hizmetler ve Beklentiler

Türkiye'nin ve uluslararası topluluğun, Suriyeli mülteciler krizine çözümler üretmeye çalışırken karşı karşıya kaldığı zorluklar listesi, hayli uzundur. Bu listenin başında ise, Suriyeli mültecilere uzun dönemde ne olacağı meselesi gelmektedir. Nitekim Suriyeli göçmenler üzerine yapılan çalışmalarda, kriz başladığında Suriyelilerin Türkiye'de geçici bir süre buldukları ve birkaç ay içinde vatanlarına geri dönebilecekleri kanaatinin yaygın olduğu görülmektedir. Acımasız bir savaştan kaçan bu insanları, kollarını açarak karşılamak, en başta bir insani ve ahlaki gereklilik olarak algılanmıştır. Ayrıca bu politikanın, Suriye'de savaş bittikten ve ülke yeniden inşa edildikten sonra Türkiye'ye uluslararası ölçekte itibar ve birtakım çıkarlar sağlaması beklenmiştir (Kirişçi 2014:22-23).

Türkiye'ye gelen Suriyeliler, ilk dönemlerde, geldikleri ülkeye yük oluyor psikolojisi içerisinde ürkek, ezik, çekingen, mahcup bir görüntüde algılanmıştır. Esasen bu tutum, bütün kitlesel göçlerin yaygın psikolojisini yansıtan bir durumdur. Buna karşılık ev sahibi konumundaki Türk vatandaşları da, evinden barkından olmuş, canını zor kurtarmış, çoğu yanlarına önemli eşyalarını bile alamadan yollara düşmüş bu insanlara karşı, düştükleri duruma

¹¹ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

¹² Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara ilişkin olarak verilen sayısal bilgilerde görülen farklılığın temel kaynağı, bu verilerle ilgili olarak yayınlanan raporların, birkaç ay arayla yayınlanmış olması ve bu esnada ülkeye sığınmacı girişinin devam ediyor olması veya kayıt dışı sığınmacıların tahmini olarak gösterilmesidir.

üzülen, son derece merhametli, gücü oranında yardım etme isteği ile hareket etmişlerdir. Gelen Suriyeli kitlenin, Türkiye’deki kalış süreleri uzadıkça, Suriyeliler geçimlerini sağlamak ve karşı tarafa daha fazla yük olmamak için belli iş alanlarına yönedikleri görülmektedir. Suriyelilerin yoğun yaşadıkları mahallelerde bakkal, berber, lokanta, giyim mağazaları, küçük ev aletleri onarım atölyeleri gibi iş yerleri, Suriyeli esnaflar tarafından açılmaya başlamıştır. Bir yandan da yerli halkın iş alanlarında ucuz iş gücü haline gelmişlerdir. Göçün ilk dönemlerinde göçmenlere karşılıksız yardımcı olmaya çalışan yerleşik halk, bir süre sonra Suriyelilerin kendilerine rakip olduğunu fark etmeye başlamalarıyla, “misafirler” veya “ensar-muhacir kardeşliği” rekabete, karşılıklı memnuniyetsizliğe, şikâyetlere ve çok ciddi düzeyde olmasa da yer yer çatışmalara evrilmeye başlamıştır. Araştırmamız sırasındaki katılımcı ifadelerinin de bu bulguları desteklediği söylenebilir.

Araştırmamız neticesinde elde edilen veriler incelendiğinde, Suriyeli sığınmacıların en temel sorunlarının barınma, beslenme ve istihdam gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması konularında olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’ye geldikleri ilk anda karşılaşılan bu sorunu, sağlık ve eğitim hizmetleri ile ilgili konular izlemiştir. Yaklaşık 7 yıllık bir süreç içerisinde Suriyeli sığınmacılar ile onlara kucak açan yerli halkın birbirlerine bakış açılarında ve beklentilerinde belirgin bir değişim hissedilmektedir. Bu çerçevede, araştırmamızın gözlem ve mülakat teknikleri ile elde edilen verileri üç temel başlık altında birleştirilmiştir. Bu çerçevede öncelikle temel ihtiyaçlar olan barınma, beslenme ve istihdam hizmetleri hakkında, daha sonra ise eğitim ve sağlık hizmetleri ile ilgili Suriyeli sığınmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Bu başlıklar altında literatürden elde edilen bilgiler ışığında açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca verilen hizmetleri yerli halkın nasıl değerlendirdiğine dair tespitler de sunulmuştur. Son olarak Suriyeli sığınmacılar ile Türk vatandaşlarının birbirlerinden beklentileri ve şikâyetleri, her iki tarafın bakış açısını ortaya koyacak şekilde başlıklandırılmıştır.

5.1. Suriyeli Sığınmacılara Verilen Barınma, Beslenme ve İstihdam Hizmetlerine İlişkin Sorunlar ve Beklentiler

Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye geldiği ilk andan itibaren gündemdeki yerini koruyan temel sorunların başında barınma, beslenme ve nafaka temini gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye girişi ile başlayan barınma sorunu, sınır kentlerde kurulan kamplarla karşılanmaya çalışılmıştır. Göç idaresi verilerine göre, Türkiye, 2011 yılı Nisan ayından bu yana, 10 şehirde kurulan

**136 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ SİĞINMACILAR ÖRNEĞİ**

26 geçici barınma merkezindeki 256.971 Suriyeli yabancıya ev sahipliği yapmaktadır.¹³ Ayrıca geçici barınma merkezleri dışında biyometrik verileriyle kayıt altına alınmış 2.957.454 Suriyeli bulunmaktadır ki, kayıt altına alınmamış olanlar da dikkate alındığında Türkiye'nin 3 milyonu aşkın Suriyeliye barınma, sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlamakta olduğu söylenebilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi twitter hesabından yapılan açıklamada, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin 1.580.866'sı erkek, 1.376.588'i ise kadınlardan oluşmaktadır.¹⁴

Hükümetin, Dünya Gıda Fonu (WFP) ile işbirliği içinde yürüttüğü oldukça başarılı işleyen bir gıda yardım programı bulunmaktadır. Bu kapsamda her kamp sakinine bir elektronik kart verilmekte ve bu kartlarlasığınmacılar kamp içindeki marketlerden hem gıda hem de diğer ihtiyaç maddelerini satın alabilmektedirler. Ayrıca kampta yaşayanlardan, herhangi biri kamp içinde veya kamp dışında bir iş bulduğu takdirde, aldıkları iaaşe yardımlarından herhangi bir kesinti yapılmamaktadır.

Kamplar dışında kalan Suriyeli sığınmacılar için aynı koşulların geçerli olduğu söylenemez. Onlar, özellikle barınma ihtiyaçlarını karşılarken ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Konut ihtiyacının artması, hâlihazırda Suriyelilerin yaşadığı şehir ve mahallelerde kiraların yükselmesine neden olmuştur. Üstelik çoğu mülteci, çok düşük standartlı evlerde yaşamak zorunda kalmışlar, yeterli maddi imkânı olmayanlar ise metruk binalarda veya daha da kötüsü derme-çatma çadırlarda yaşamaya başlamışlardır. Yerel yönetimlerin ve kimi STK'ların, bu ihtiyaçları karşılamak için gösterdiği çabalar, bu sürecin ortaya çıkartacağı muhtemel çok büyük olumsuzlukların önüne geçmektedir. Suriyeli sığınmacıların konut ihtiyacı, mülkiyet ve kira ücretlerinin artışına neden olmakta ve bu da yerli halkta hoşnutsuzluğa ve fiziksel olmasa da bazı çatışmalara neden olmaktadır.

Suriyeli sığınmacılarla ilgili uyum ve çatışma alanlarından bir diğeri de çalışma hayatına, iş piyasasına girmeleridir. İstanbul'da yaşayan Suriyeliler üzerine yapılan bir çalışmada, tüm hanelerin ancak temel gereksinimlerini karşılayabildikleri ifade edilmiştir (Esin vd., 2014). Suriyelilerin, Türkiye'de çalışabilmeleri için öncelikle ikamet izinleri olması gerekiyor ve ikamet izni

¹³ http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560 (erişim 20.06.2017)

¹⁴ <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1427703-yaklasik-3-milyon-suriyeli-kayit-altinda#> (Erişim 01.08.2017)

olan Suriyeli oranı toplam sığınmacıların ancak %3'ü düzeyindedir ve bu da rakamsal olarak yaklaşık 80.000 kişiye tekabül etmektedir (Erdoğan & Ünver 2015).

Ancak tarafımızdan yapılan görüşmelerde bu rakamın çok üzerinde çalışan sığınmacı olduğu ve onları çalışmaktan men eden herhangi bir yaptırımla karşılaşmadığı ifade edilmiş, hatta muhtelif iş yerlerinde çalışma izni olmadan çalışan geçici koruma kimliğine sahip Suriyelilerle sık sık karşılaşmıştır. Şanlıurfa'da konu ile ilgili görüşmeler yapılırken sanayide hemen her iş yerinde bir Suriyelinin bulunduğu ve çalıştığı işyerinin kapasitesine göre bu sayının, kolaylıkla arttığı görülebileceği ifade edilmiştir. Nitekim Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan birçok araştırmada, çalışabilecek durumda olan her iki Suriyeliden birisinin çalışmakta olduğu ya da çalışma izni olmadığı halde çalışan Suriyeli sayısının kayıtlı çalışanlardan çok çok daha fazla olduğu ifade edilmektedir (TTB 2014; Erdoğan & Ünver 2015).

Suriyeli sığınmacı kadın çalışanlarla ilgili Şanlıurfa ölçeğinde yapılmış olan bir araştırmada ise, Suriye'de ev işi ya da ailece yapılan çiftçilik gibi işler dışında çalışmıyorken, Türkiye'ye geldikten sonra birçok kadının çalışmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir (Kaya, 2016:162). Ancak çalışma izninin bulunmaması Suriyeliler açısından çeşitli problemlere neden olmaktadır. Örneğin çalışma izni olmadığı için kuaför dükkânını bir Türk vatandaşın üzerine açan bir Suriyeli sığınmacı, kazancının önemli bir kısmını, ismini kullanmak dışında hiçbir katkısı olmayan bir Türk ortağına verebilmektedir (Kaya 2016:165).

5.2. Suriyeli Sığınmacılara Verilen Eğitim, Sağlık Hizmetleri ve Yaşanan Sorunlar

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki mevcut statüleri, Türk toplumunun gelecekteki huzur ve refahını önemli derecede etkileyecektir. Bu nedenle Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik eğitim politikalarının inşası, kısa, orta ve uzun vadeli sorun odaklı bir bakış açısı ile program ve projeler geliştirmeyi, hayata geçirmeyi gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci çocukların okullaşmalarının önündeki en önemli engellerden biri, dil engelidir. Türkçe bilmeyen ve anadilleri Arapça olan Suriyeli göçmenler, Türkiye'ye geldikleri ilk dönemlerde, yoğun olarak yaşadıkları sınır illerinde kendi aralarında birleşip evlerde, derneklerde, kamplarda kendi dillerinde ve müfredatlarında eğitim veren çeşitli eğitim

**138 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNCİLERİN ÖRNEĞİ**

ortamlarında çocuklarına Suriye müfredatıyla ders vermeye başlamışlardır (Duman 2016:49). Suriye'deki çatışmaların kısa sürede biteceği beklentisi ile Milli Eğitim Bakanlığı, 2012 yılında, Suriyelilere Türkçe öğretmek yerine Arapça müfredat ile eğitimlerini desteklemeyi tercih etmiştir (SETA 2016:13). Fakat hem Suriye'deki iç savaşın şiddetindeki hem de Türkiye'ye gelen Suriyelilerin sayısındaki artış nedeniyle, MEB, 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde yayımladığı genelgeler ve çeşitli faaliyetlerle, Suriyelilerin eğitim sorununa çözüm üretmeye çalışmıştır. İlk genelgenin kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunlarına çözüm odaklı bir politikadan ziyade bu çocuklara eğitim veren veya verebilecek mekânların tespit edilmesine yönelik hazırlanmış olduğu görülmektedir (SETA 2016:13). Nitekim daha sonra 26 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan ve "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" başlıklı daha kapsamlı olan ikinci genelgede yayınlanmıştır (Genelgenin ayrıntıları için bkz. MEB 2013b).

Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili eksikliğe yönelik ilk çalışmayı başlatan kurumlardan birisi de "Türkiye Diyanet Vakfı" (TDV). 2012 yılında bu alandaki açığı gören vakfın kadın kolları olan TDV-KAGEM, Suriyeli çocukların okul eğitimi için kapsamlı bir proje hazırlayarak Kur'an Kurslarını okul mekânı olarak tahsis etmiştir. Bu süreçte Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı her ilde, TDV öncülüğünde "Suriye Okulları" açılmaya başlanmış, Diyanet İşleri Başkanlığı her ildeki bir müftü yardımcısını bu işle ilgilenmesi için görevlendirmiştir. Daha sonra 2014 yılında MEB, 2014/21 no'lu genelgeyi çıkararak söz konusu "Suriye Okulları" MEB'in binalarına taşınmış, burada eğitim görmelerini şart koşmuş ve onları "Geçici Eğitim Merkezi" (GEM) olarak adlandırmıştır (Duman 2016:49).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı sınır illerinde ilk ve orta öğretim çağındaki öğrenciler için MEB, iki tür eğitim olanağı sunmaktadır. Bunlardan birincisi; Suriyeli çocuklardan çeşitli yollarla Türkçeyi öğrenmiş olanlarının, Türk öğrencilerle bir arada ve Türk Milli Eğitiminin müfredatına göre eğitim aldıkları uygulamadır. Diğeri ise Türk vatandaşları eğitimini tamamlamasının ardından MEB'e bağlı okulların, Suriyeli öğrencilere tahsis edilerek geçici eğitim merkezi (GEM) oluşturulmasıdır. Burada uygulanan müfredat genel olarak savaş öncesi Suriye'de uygulanan ve Türkçe dil desteği ilave edilmiş müfredattır. Suriyeli öğretmenler, akademisyenler ve Arapça bilen Türk akademisyenler tarafından özel olarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de, Suriyeli sığınmacılara verilen eğitim hizmetleri sadece örgün öğretim kurumlarının faaliyetleri ile sınırlı kalmamaktadır. İl halk eğitim mer-

kezleri gibi yaygın öğretim hizmeti veren kurumların da katkısı olmaktadır. Örneğin Şanlıurfa'da kendisi ile görüştüğümüz bir Halk eğitim merkezi müdür yardımcısı, bu ilde iki adet halk eğitim merkezi bulunduğunu ve sadece kendilerinin, bugüne kadar Suriyeli sığınmacılara yönelik üçer aylık 116 kurs düzenlediklerini ifade etmiştir.

Sığınmacıların önemli bir sorunu da sağlık alanı ile ilgilidir. Sığınmacılarda en sık rastlanan sağlık sorunları; vitamin yetersizlikleri, anemi, istenmeyen gebelikler, riskli gebelikler, düşüklükler, doğum komplikasyonları, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri, kronik hastalıklar ve komplikasyonlar, ishal, sıtma, menenjit, tifo, dizanteri vb. bulaşıcı hastalıklar ve aşı ile önlenilecek hastalıklar (kızamık, tüberküloz, hepatit vb.,) HIV/AIDS dâhil cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar, depresyon, kaygı bozuklukları ve travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere pek çok ruhsal sorun ve dış hastalıklarıdır (Savaş, Göç ve Sağlık, TTB Raporu 2016:23).

Göç esnasında ortaya çıkan hastalıkların önemli bir kısmı, hastalık öncesi aşılama sistemi ile önlenilecek sağlık sorunlarıdır. Bu nedenle Türkiye, Suriye'den gelen sığınmacılarla ilgili bu öncelikli konuda önlem almış ve Türkiye'ye girişini, resmi sınır, giriş kapılarından yapmış olan sığınmacıları aşılama faaliyetini yürütmüştür. Türkiye genelinde 2014 yılı sonu itibariyle kamplarda ve kamplar dışında, Suriyeli sığınmacılara yapılan toplam aşı sayısı 888.000'dir. Bu veriler, Suriyeli sığınmacılara yapılan aşı işlemindeki hassasiyeti gösteren bir örnek teşkil etmektedir (Akçacı 2016:394).

Türkiye'de kayıtlı tüm Suriyelilere sağlık hizmetleri ve ilaçlar, Sağlık Bakanlığı işbirliği ile Türk vatandaşlarına verildiği koşullarda sunulmaktadır. Bugüne dek Suriyeli hastalara, 953.466 bin ameliyat gerçekleştirilmiş, 1.143.393 yatışlı ve 25.919.750 hastaya da poliklinik hizmeti verilmiştir.¹⁵

Kayıt olan Suriyeli mülteciler, kendilerine verilen kimlik kartları ve bu kartlardaki kimlik numaraları ile sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Bunun yanı sıra tıpkı ev sahibi Türk vatandaşları gibi ilaç masraflarının % 20'sini ödeyerek ilaç alabilmektedirler. Suriyeli nüfusun yoğun olduğu birçok sınır ilinde, mülteci hastalar ve yaralıların çokluğu nedeniyle Türk vatandaşlarının hizmetinde aksama ve gecikmeler olmakta, bu durum yerli halkın zaman zaman tepki göstermelerine neden olmaktadır (IGAM 2013).

¹⁵ https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf (Erişim tarihi 20.08.2017)

Göç sırasında maruz kalınan şiddet, kötü hava koşulları ve beslenme güçlükleri de göç edenlerin sağlığını olumsuz etkilemektedir. Göç edilen yerlerde karşılaşılan iletişim sorunları, sağlık hizmetine ulaşamama ve göçmenlere uygulanan dışlayıcı politikalar da yaşanan sağlık sorunlarının artmasına neden olmaktadır (Ertem 2015).

Türkiye'de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler hemen her türden sağlık hizmetine erişebilmektedir. Uyum ve çatışma açısından değerlendirildiğinde Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri, zaman zaman Türk vatandaşları tarafından fazla bulunarak çatışma ya da huzursuzluğa neden olmaktadır. Ancak hükümet politikası ve yardım eden sivil toplum kuruluşlarının ilişkileri, ensar-muhacir gibi kutsal değerler üzerinden yürüten söylemler uzun vadede ciddi bir çatışmanın olmayacağına işaret etmektedir.

5.3. Suriyeli Sığınmacılar ile Türk Vatandaşlarının, Birbirlerinden Karşılıklı Beklentileri ve Şikâyetler

Suriye'de patlak veren iç savaş sonrasında 2011 yılı ortalarından itibaren Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekleşen zorunlu kitlesel göçlerin meydana getirdiği en önemli sorun, söz konusu sığınmacıların Türkiye'ye gelişinden kısa bir süre sonra göçle gelen Suriyelilerle, yerli halk arasında çeşitli alanlarda baş gösteren rekabet ve çatışmalardır. Böylesi kriz ortamlarında devletlerden beklenen, planlama yapmak ve dezavantajlı gibi görünen pek çok durumu, avantaja çevirebilmektir. Bunu başarabilmek için de yapılması gereken en önemli iş, menşe ülke toplumları ile hedef ülke toplumları arasındaki ilişkileri, gelişmeleri, problem kaynaklarını ve çatışma alanlarını bilimsel araştırmalarla ortaya koymak ve araştırma verilerine göre planlama yaparak, süreci yönetip yönlendirmektir. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin durumlarına ilişkin, yeterli nicelik ve nitelikte olmasa da bazı araştırmalar yapılmaktadır. Öte yandan Suriyeli sığınmacılarla ilgili kamuoyunda birçok spekülâtif bilgi de üretilmektedir. Geçerli ve güvenilir bilgi, Suriye'den gelen sığınmacılardan ve onlarla bire bir ilişki içerisinde olan yerli halkla yapılan araştırmalardan sonra elde edilebilir. Bu araştırma kapsamında elde edilen verileri de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Zira araştırmanın verileri, kendileriyle derinlemesine mülakatlar yapılan Suriyelilerden, tercümanlardan, göç idaresi yetkililerinden, AFAD koordinatöründen, bir kısım esnaftan, bir muhtardan ve mahallelerde yaşayan bazı vatandaşlardan toplanmıştır. Bu bulgulara göre Suriyeli sığınmacıların Türk resmi makamları ve vatandaşları hakkındaki görüşleri, beklentileri ve şikâyetleri, aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

5.3.1. Suriyeli Sığınmacıların, Türk Resmi Makamları ve Vatandaşlar Hakkındaki Görüşleri

Suriyeli öğretmen, esnaf, doktor ve gazeteciden oluşan sığınmacı bir grup ile yaptığımız odak grup görüşmelerde, görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Türkiye’ye ilk geldiklerinde, farklı dünya ülkelerinin, bize bol miktarda insani yardımda bulduklarını ve sanki Türk resmi makamlarının bunun ancak küçük bir kısmını bize aktardıkları yönünde yetkili makamlarla ilgili yanlış bir düşünce ve kanaate sahip idik. Daha sonra fark ettik ki, uluslararası kuruluşların bize yönelik yapmış olduğu yardımın neredeyse hiç düzeyinde kaldığını ve dolayısıyla bütünüyle Türkiye’ye yük olduğumuzu fark ettik” diyor öğretmen diğerleri de bu görüşe onaylayarak iştirak ediyorlar. Doktor; *“ilk dönemlerde insanların bize sürekli bir şeyler vermeye çalışması bizim gibi sosyal statüsü ve gelir düzeyi iyi olup almaya alışık olmayan inanları üzüyordu geri çevirirken de insanları kırmaktan çekiniyorduk. Daha sonra Suriye’den gelen alt gelir düzeyinden olan insanlarda karşılıksız almanın ve istemenin alışkanlık hatta dilencilik şekline dönüşmesi ile Suriyeli olduğumuzu söylemekten utanır olduk”* diyor. Görüşmeye katılan gazeteci görüşlerini hem kendi görüşü olarak hem de gözlemleri olarak şöyle aktarmıştır: *“bazı taleplerimizin, abartılı şikâyetlermiş gibi anlaşılması, zaman zaman bizleri derinden yaralamaktadır. Oysa biz Türk halkı ve devletinin bize yaptıklarını, kardeşin kardeşe yapmayacağına inanıyoruz. Buradaki en büyük sıkıntımız, kontrol edemediğimiz bazı Suriyelilerin hırsızlık, kavga, dilencilik gibi davranışları ve bu davranışların tüm Suriyelilere teşmil edilmesi”* şeklinde ifade etmişlerdir.

Bunun yanı sıra, çocuklarına ve kendilerine sunulan eğitim, sağlık, güvenlik ve temizlik hizmetlerinden çok memnun olduklarını, bu hizmetlerin kalitesinin, Suriye’de iç savaş öncesi kendi devletlerinin sunduğu imkânlardan çok daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer düşünceler Suriyeli sığınmacı kamplarında yetkililer ile sığınmacılar arasında tercümanlık yapan kişilerle yapılan görüşmelerde de teyit edilmiştir. Kamp koordinatörü kampta yaşayıp kendilerine yapılan hizmetin kıymetini bilen, nankörlük etmeyen aklı başında Suriyelilerin kamp koşullarını sık sık *“beş yıldızlı otel konforu”* olarak nitelediklerini aktarmıştır. Nitekim Türkiye’de kamplarda kalan sığınmacılara, 2012 yılında uygulanan bir memnuniyet ve beklenti anketi çalışmasında, katılımcıların % 64.1 memnun olduğunu, % 16,5’i memnun olmadığını, belirtmiştir ki, bu sonuçlarda, kampların henüz kuruluş aşamasında olduğu ve işleyiş düzeninin yerleşmediği bir dönem olmasına rağmen memnuniyetin ol-

dukça yüksek çıktığı dikkati çekmektedir.

Suriyelilerin, kendilerine Türk Devleti tarafından verilen hizmetlerden memnun olduklarını ifade etmeleri üzerine, küçük meseleleri neden şikâyet konusu yaptıkları sorulduğunda, görüşme yaptığımız öğretmen, bunların şikâyetlerinin esas sebebinin evlerinden ülkelerinden ayrı yaşıyor olmalarının verdiği ayrılık acısı ve çektikleri sıra hasretinin yarattığı yılgınlık ve umutsuzluk olduğunu ifade etmiştir.

Kendileriyle görüşme yapılan Suriyeliler ve Suriyelilere tercümanlık yapan kişiler, şikâyet konusu olarak aşağıdaki hususları dile getirmişlerdir:

Konut kiralarken yaşadıkları sorunlar, örneğin “*Suriyelilere ev yok*” gibi ayrımcılık içeren ifadelerin kullanılması ve kiralık konutların fahiş fiyatlarla Suriyelilere verilmeye çalışılması, dilencilik yapan, fuhuş ve hırsızlık yapan az sayıdaki Suriyelinin bu olumsuz davranışlarının tüm Suriyelilere mal edilerek değerlendirilmesi, iş bulduklarında ya da kendileri bir işyeri açtıklarında, yerli halkın işlerini ellerinden alıyorlarmış gibi değerlendirilmesi.

Suriyeli sığınmacıların Türk vatandaşlardan beklenti ve şikâyetleri ile ilgili en dikkat çekici tespit, bir sığınmacı öğrenciden gelmiştir. Suriye'nin Halep kentine Şii milislerin saldırı düzenlediği günlerde kendisiyle görüşme yapılan ve Harran Üniversitesi'nde öğrenim gören bir öğrenci, fakültelerinde ilan panolarına bazı STK'lar adına çalışan öğrenciler tarafından “Halepli çocuklar üşüyor, “Halepli çocuklar aç” gibi sloganlar içeren afişler asıldığını, bu afişleri asanların samimi olarak Suriyelilerin maddi ihtiyaçları konusunda duyarlı olduklarından hiç şüphe duymadığını ifade etmiştir. Ancak Suriye'deki çocukların açlığını ve üşmesini düşünen o öğrencinin yanı başındaki Suriyeli ile selamlaşp, dertleşip, kaynaşmaması gibi çelişkili bir durumun ortaya çıktığını da ifade ederek, “bize sürekli yardım edilmesi gereken zavallılar olarak değil, dertleri, üzüntüleri, sıkıntıları paylaşılması gereken birer dostları olarak yaklaşmalarını bekleriz” demiştir.

Kendileriyle görüşme yapılan AFAD koordinatörü, göç idaresi yetkilisi ve tercümanlar, kendilerine Suriyelilerin hangi konulardan şikâyetçi oldukları sorulduğunda, yanıt olarak sığınmacıların, öncelikle şikâyetçi oldukları her türlü konuyu abarttıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ulusal veya uluslararası düzeyde siyasi, idari, bürokratik bir yetkili geldiğinde, en küçük isteklerini bile abartarak şikâyete dönüştürmeyi alışkanlık haline getirdiklerini ve görüşüzlük örneği sergilediklerini ifade etmişlerdir. Hatta Suriyelilere yapılan eğitim hizmeti ile ilgili bir konuda bilgi istediğimiz bir MEB yetkilisi, oldukça başarıyla verilen bir hizmetin bilgisini vermek istememiş ve “*bu mahrem*

bir bilgidir” demiştir. Daha sonra ısrar edip bu bilgiyi aldığımızda, kendisine “gayet güzel bir hizmet, neden mahrem bir bilgi olsun ki” şeklinde yöneltilen bir soruya “*efendim bunlara verilen hizmetin aynısı yerli halka verilemediğin de, halktan tepki alıyoruz*” cevabı alınmıştır. Konuşmamıza şahit olan bir memur, Suriyelilere verilen sağlık hizmetinin kendilerine verileden daha kaliteli olduğunu ve kulağındaki işitme cihazını göstererek; “*4.000 TL tutarındaki bu cihaz için bana 400 TL devlet katkısı verilirken, Suriyeli birisine hiç ücret alınmadan verilmektedir*” şeklinde ifade etmiştir. Bu diyaloglardan da anlaşıldığı üzere, Suriyelilere verilen hizmetler zaman zaman Türk vatandaşlarına verilen hizmetlerden daha özel ve ileri düzeyde olduğu için, yerli halk tarafından şikâyet konusu edilmektedir.

5.3.2. Türk Resmi Yetkilileri ve Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılardan Beklenti ve Şikâyetleri

Suriyeli sığınmacılara Türk vatandaşlarının bakışı ile ilgili bilgiler, Şanlıurfa AFAD koordinatörü, göç idaresi yetkilisi ve tercümanlar dışında, Şanlıurfa’daki bir mahallenin muhtarı, dört esnaf ve görüşme esnasında esnafın yanında bulunan mahalle sakini bir kısım vatandaştan elde edilmiştir. Türk vatandaşları Suriyeliler hakkındaki görüşlerini ifade ederlerken, söze bazı dilek ve temenniler ile başlamaktadırlar. Bu çerçevede “*Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın*”, “*onların başına gelenlerin, kimsenin başına gelmesini istemeyiz*”, “*Allah kimseyi evinden, barkından, vatanından ayrı koymasın*”, gibi merhamet ve dua içeren ifadeler kullanmaktadırlar.

Kendileriyle görüşme yapılan Türk yetkili ve vatandaşlarının, hali hazırdaki değerlendirmelerini, sığınmacıların sürekli Türkiye’ye geldikleri ilk dönemle kıyaslayarak yapmakta oldukları anlaşılmaktadır. İlk dönemde mahcup, çekingen, itaatkâr ve uyumlu olduklarını ancak zamanla değiştiklerini, ahlaksızlık, açgözlülük, görgüsüzlük boyutuna varan tutum ve davranışlar içerisine girdiklerini ifade etmektedirler. Görüşme yapılan bazılarının konuyu, ensar-muhacir kardeşliği çerçevesinde, dini-ahlaki bir davranış ile temellendirdikleri, onlara yardım etmeyi ve iyilikte bulunmayı, ibadet ve Allah’ın bir imtihanı gibi algılayıp değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak şikâyet aşamasına gelindiğinde bir esnaf “*mahallemizde akşam hava kararınca esnaf dükkânını kapatır, komşularımız rahatsız olmasın diye gürültü yapmadan evlerine çekilirken, bunlar iş yerlerinde gecenin geç saatlerine kadar yüksek sesle müzik dinleyerek ve gürültü yaparak, hem mahalleyi rahatsız etmekte hem de mesai dışı çalışmayla yerli esnafla haksız bir rekabete girmektedirler*”

**144 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ SİĞINMACILAR ÖRNEĞİ**

şeklinde ifade etmişlerdir. Bir başka esnaf, Suriyeli bir ailenin konut kiralandıklarında, ancak 5-6 kişinin yaşayabileceği büyüklükteki bir konuta, 3-4 aile ile 15-20 kişinin yerleştiklerini ve evlerini çok kötü kullandıklarını ifade etmişlerdir. Kendisiyle görüşme yapılan bir başka esnaf, kendi iş yerinin yanına (kuaför), aynı işi yapan bir Suriyelinin iş yeri açtığını ve bundan sonra hiçbir Suriyelinin kendisine kesinlikle müşteri olmadığını; *“bizler yapsak ayrımcılık derler oysa bunlar bu olayda olduğu gibi her olayda bu tutumu göstermektedirler”* diyerek bu azınlık dayanışmasının rahatsız edici ve ayrımcılık boyutunda olduğunu ifade etmiştir. Muhtarla yapılan görüşmelerde ise, muhtar sığınmacıların ufak tefek hatalarını dile getirirken araya giren eşi, konuyu, mahallerinde ikinci ve üçüncü eş olarak Suriyeli kadınlarla evlilik yapanlara ve ayrıca fuhuş yapan Suriyelilere getirerek, *“bunlar ailelerin dağılmasına ve çocuklarımızın ahlakının bozulmasına sebep oluyorlar”* şeklindeki şikâyetini dile getirmiştir. O esnada görüşmeye katılan üçüncü bir şahıs ise, fuhuş yapan Suriyelilerin bulaşıcı hastalıklara neden olduklarını ve mahallelerinde yaşayan bazı Suriyeli gençlerin uyuşturucu kullanmalarının, kendilerine ve ailelerine zarar vereceğinden endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Bir başka esnaf ve kendileriyle görüşülen tercümanlar, Suriyelilerle ilgili önemli bir şikâyet konusunun da Suriyelilerin hiçbir zaman kendilerine verilen hizmetlerden memnun olmadıkları yönünde olduğunu ifade etmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kitlesel ve zorunlu göçler, toplumlar ve devletler açısından doğası gereği bünyesinde barındırdığı pek çok sosyal, ekonomik ve kültürel problemler nedeniyle çok ciddi krizlerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Suriye’de 2011 yılı Nisan ayında baş gösteren iç çatışmaların bir sonucu olarak Suriye’den başta Türkiye olmak çevre ülkelere doğru yaşanan kitlesel göç hareketleri, sayısal büyüklüğü açısından ve kısa sürede gerçekleşmesi bakımından eşine az rastlanılan, kaynak ülke insanları açısından da, hedef ülke toplumu ve devleti açısından da bir sosyal travma olarak nitelendirilebilecek pek çok problemi bünyesinde barındıran bir sosyal olaydır. Ancak bu sıkıntılı sürecin Türkiye açısından başarıyla yönetildiği de bir gerçektir. Zira Türkiye’nin, Suriyeli sığınmacıların ülkeye girişlerinden önceki dönemlere ait sağlık, eğitim, güvenlik ve işsizlik ile ilgili mevcut sorunları, sığınmacıların gelişinden sonraki dönemle karşılaştırıldığında, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın oluşmadığı ya da olumsuz bir sürecin yaşanmadığı görülecektir. Örneğin TÜİK verilerine göre 2010 yılında nüfusun % 16,9’u yoksulluk sınırının altında iken,¹⁶ 2015

yılında nüfusun % 14,7'sinin yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir.¹⁷ Aynı şekilde eğitimde ortaokul düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 2010 yılında 33 iken, 2015 yılında 25 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu olumlu göstergelere rağmen, Türkiye açısından, Suriyeli sığınmacılar sorununun, sürekli büyük çatışmalara ve sosyal çözümlere gebeymiş gibi görünmesinin ya da sığınmacıların çok ciddi sorunlarla mücadele ettikleri veya sorun ürettikleri yönündeki bir algının oluşmasının nedeni sorgulandığında, esas sorunun Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik düzeyleri ve sosyal statülerinden kaynaklandığı görülmektedir. Araştırma kapsamında yapılan gözlem ve incelemelerde, kamplarda kalmayıp, şehirlerde yerli halka birlikte yaşayan Suriyelilerden, kenar mahalle ve varoşlarda yaşayanların daha sık asayiş olaylarına karıştıkları, sosyo-ekonomik düzeyleri ve sosyal statüleri görece daha üst düzeyde bulunan mekânlarda ikamet edenlerle birlikte yaşayanların, herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir.

Gelinen aşamada, her iki halkın, birbirleri hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir: Türk vatandaşları, sığınmacılara, “dışardan gelmiş”, “misafirlik süreleri uzamış”, “misafirlikten yük olma aşamasına gelmiş”, “üzerimizden yükü kalkması gereken” bir kitle gözüyle bakmaktadır. Sığınmacılar da, kendilerine karşı, Türkiye'ye geldikleri ilk dönemdeki ilgi ve desteğin azalmış olduğunu ve çok az sayıdaki hırsızlık, fuhuş, asayiş bozma gibi olumsuz davranışlar sergileyen Suriyelilerin genele yaygınlaştırılmasıyla, kendilerine yönelik “istenmeyen insanlar”, “şunlar gitseler de kurtulsak”, algısının oluşturduğunu düşünmektedirler. Onlar “sığınmacılık statüsünden” ve “bir an evvel gitmesi gereken insanlar” gibi görülmekten son derece rahatsızlık duymaktadırlar.

Sığınmacıların, Türkiye'ye uzun vadede uyum sağlamalarının, onların çocuklarına ve ailelerine verilecek eğitimle sağlanacağına şüphe yoktur. Bu bağlamda, sığınmacılarla yaşanan sorun ve çatışmaların kaynağında, ülkeye yabancı oluşlarının yanı sıra, sınıfsal nedenlerin rol oynadığı sosyo kültürel ve ekonomik statüleri bakımından çok daha alt tabakadan gelenlerin sorun ve çatışmaya sebep oldukları gözlenmiş olduğundan, bunların yaşadığı toplumla bütünleşmesine ve sosyalizasyon süreçlerine katkı vermeye yönelik çeşitli eğitici kursların düzenlenmesi gerektiği kanaatine ulaşılmıştır. Sığınmacıların yaşadığı kente aidiyet bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak, yaşadıkları kentin tarihi, kültürü hakkında bilgi ve görgülerini artırıcı kursların düzenlen-

¹⁶ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584> (erişim tarihi 21.08.2017)

¹⁷ <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul> (erişim tarihi 21.08.2017)

146 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR ÖRNEĞİ

mesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kursların, kendi dillerinde (Arapça) veya misafir oldukları ülkenin dilinde (Türkçe) sunulabileceği, geldikleri ülkenin (Türkiye) sosyo-kültürel yapısına uygun algı, anlayış ve zihniyetin farkında olabilecek bir içerikle verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Göçün başladığı ilk yıllarda iki toplum insanları arasında karşılıklı güvenin çok daha yüksek düzeyde olduğu, seyrek ve lokal olarak gerçekleşen bazı istenmeyen olayların genelleştirilmesi ile zamanla bu güvenin sarsıldığı değerlendirilmiştir. Verilebilecek muhtemel kurslarda ve seminerlere veya sığınmacı çocuklarına verilen eğitim programların içeriğine, iki toplumun karşılıklı olarak güvenini arttırmaya yönelik kazanımların yerleştirilmesi ve eğitim yoluyla karşılıklı güvenin yeniden ve daha güçlü olarak inşa edilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu karşılıklı güvensizliğin, sahada görev yapan yetkililer arasında da yaşandığı gözlemlenmiştir. Örneğin yerli STK'lar ile uluslararası STK'lar arasında işbirliğinin yetersiz olduğu ve bu durumun karşılıklı olarak yaşanan güven bunalımından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, kurumlar ve kişiler arasındaki işbirliğinin artırılarak, tarafların yaklaşmasının sağlanması ve böylelikle hem karşılıklı ön yargıların kırılması, hem de tamamlayıcı ve etkin bir işbirliğinin sağlanarak istenilen yaşam doyumuna ulaşılması hedeflenmelidir.

Kaynaklar/References

- Akçacı, Taner & Bulut, Şehadet (2016). Göç Politikaları ve Sağlık Harcamaları: Kilis İli Örneği, Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu Sempozyum Bildiri Kitabı. Kilis
- Aker, Tamer, Ayata Bilgin, Özeren Merih, Buran Behice ve Bay, Ayşenur (2002) "Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları", Anadolu Psikiyatri Dergisi S.3:97-103.
- Beşer, Ayşe (2012). Göç, Kültür ve Sağlık İlişkisi, Kültürlerarası Hemşirelik. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.
- Bilge, Muhittin (2009). Türk Modernleşmesi ve Sivil Toplum. Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Çakır, Sabri (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.24:129-142.
- Doğan, Uğur & Atay, Emre (2016) Göçün Sağlık Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları, Ortadoğu'da Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Kilis:7 Aralık Üniversitesi Yayını, ss.85-92.
- Duman, Tuba (2016) Sosyal Uyumu Sağlamak İçin Suriyelilerin Eğitiminin Önemi: Türkiye Örneği, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları, Ortadoğu'da Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayını, ss:46-54.
- Erdoğan, Murat & Ünver, Can (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, Ankara: TİSK.

- Erdönmez, Ayhan (2016) “Türkiye’ye Kitlesele Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütölen Eğitim Öğretim Süreci”. Eğitimle Bakış Dergisi, Yıl:12, S.36: 24-34.
- Ertem, Melikşah, Suriyeli Göçmenler Özelinde Türkiye’de Göçmenlerin Sağlık Gereksinimleri, <http://docplayer.biz.tr/8976690-Suriyeli-gocmenler-ozelinde-turkiye-de-gocmenlerin-saglik-gereksinimleri-dr-meliksah-ertem.html> (erişim 11.06.2018)
- Esin, Nihal Melek, Ardıç, Aysun, Nar, Şerife, Yıldırım, Bilge, Sunal, Nihal (2014). İstanbul’un Bir Bölgesinde Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Yaşam Koşulları. 17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Edirne, pp:1390-1391.
- Fichter, Joseph (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Güvenç, Bozkurt, (1972), İnsan ve Kültür, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- İçduygu, Ahmet, Erder, Sema, Gençkaya, Ömer Faruk (2014).Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi.
- Kaya, İbrahim & Yılmaz, Eren Esra (2014).Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlölükleri. SETA Raporu.
- Kaya, Mahmut(2015) “Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarda Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye’de Yaşamak”The Journal of Academic Social Science Studies S.39:263-279.
- Kaya, Mahmut & Demirağ, Ebru H. Orhan (2016).“Türkiye’deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği”, Ortadoğu’daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu Bildiri Kitabı, Kilis, ss.155-171.
- Keyman, Fuat (2006). Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kirişçi, Kemal (2014), Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin “Suriyeli Mültecilerle” Sınavaı, (Çev. Sema Karaca), Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (Usak), Washington- Ankara
- Kirman, Mehmet Ali, (2016). Din Sosyolojisi Sözlüğü. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kula, Cansu (2015) “Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Durumu”, Hukuk Gündemi Ankara Barosu Dergileri, Ankara:42-54.
- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) (2015) “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, Rapor No: 196.
- Petersen, William (1958), “A General Typology of Migration”, American Sociological Review, Vol. 23. N.3: 256-266.
- Saraçlı, Murat (2010). Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Savaş, Göç ve Sağlık (TTB) (2016), Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara.
- SETA, (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) (2016). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, (Analiz Raporu). İstanbul.
- Topçu, Sevcan & Beşer, Ayşe (2006) “Göç ve Sağlık”, C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, C.10, S.3: 37-42.
- Yalçın, Cemal (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayınları.
- Yıldız, Özkan (2013) “Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler”, Türkiye ve Gelecek Algısı, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C.16, S.1:140-169.

148 • ZORUNLU-KİTLESEL GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNMACILAR ÖRNEĞİ

Elektronik Kaynaklar

Göç Terimleri Sözlüğü, (2009) Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayını

http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_0_382_727_icerik

http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (erişim 01.08.2017)

<https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975> (erişim tarihi 06.06.2017)

<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/1478?s=turkmen%7Cturkish> (erişim, 08.06.2017)

<http://www.orsam.org.tr/files/OA/61/11sunaoner.pdf> (erişim 08.6.2017)

<http://www.unhcr.org/tr/>

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=733> (erişim tarihi, 13.07.2017)

http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560 (erişim 20.06.2017)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1427703-yaklasik-3-milyon-suriyeli-kayit-altinda#> (erişim 01.08.2017)

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=726> (erişim 01.08.2017)

https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf (erişim tarihi 20.08.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584> (erişim tarihi 21.08.2017)

<https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul> (erişim tarihi 21.08.2017)